

ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ

Система безготівкових розрахунків є складовою загальної національної грошової системи. З розвитком ринкових відносин значно посилюється роль та значення безготівкових розрахунків як самостійно важливого об'єкта економічних відносин та окремого предмета дослідження економічної науки.

Основним способом здійснення розрахунків між будь-якими контрагентами є переказ грошей. Переказ грошей визначається як рух певної суми грошей з метою їх зарахування на рахунок отримувача або видачі йому в готівковій формі.

Безготівковий платіжний оборот, як правило, здійснюється через банки. Переважна його частина обслуговується платіжними інструментами. Він здійснюється у вигляді записів за рахунками платників і одержувачів коштів у кредитних установах, а також шляхом записів взаємних вимог і передачі оборотних документів. Безготівковий платіжний оборот опосередковує такі сфери господарських відносин:

- реалізація продукції, послуг, робіт;
- розподіл і перерозподіл національного доходу;
- отримання і повернення банківських кредитів;
- виплата і використання грошових доходів населення.

Учасниками цих відносин є об'єднання, підприємства, організації, банківські і фінансові установи, населення. Основною передумовою проведення цих операцій є необхідність відкриття банками рахунків клієнтів у національній та іноземних валютах.

Система безготівкових розрахунків являє собою сукупність принципів організації розрахунків, вимог, що ставляться до них, форм і способів розрахунків.

Переваги безготівкових розрахунків над готівковими:

- прискорюється обіг грошових коштів суб'єктів господарювання;
- значно скорочуються витрати обігу;
- збільшуються можливості держави щодо регулювання грошової сфери.

Для створення ефективної системи безготівкових розрахунків важливе значення має правильне визначення її принципів - основних нормативних положень, якими слід керуватися, щоб безготівкові розрахунки максимально сприяли прискоренню народногосподарського обороту.

Принципи безготівкових розрахунків – це вихідні положення, які визначають конкретний економічний зміст способів і форм розрахунків.

Виділяють такі основні принципи організації безготівкових розрахунків:

1. Грошові кошти господарюючих суб'єктів підлягають обов'язковому зберіганню на розрахункових поточних і інших рахунках у банківських закладах (за винятком перехідних залишків у касі).

2. Всі розрахунки та платежі підприємства здійснюють головним чином через банки у безготівковому порядку за документами, які передбачені правилами проведення розрахунків. Сторони вільно обирають форми розрахунків з визначених Національним банком і закріплюють їх у своїх договорах і угодах.

3. Поточні рахунки підприємствам-суб'єктам підприємницької діяльності відкривають установи банків тільки за умови повідомлення про це податкового органу.

4. Платежі за товарно-матеріальні цінності і послуги здійснюються після відвантаження (відпуску) продукції чи надання послуг, одночасно з ними або в порядку попередньої оплати. Максимальне наближення моменту проведення платежу до терміну відпуску товарів - необхідна умова забезпечення економічності безготівкових платежів.

5. Розрахунки за товари та послуги здійснюються за згодою платника після перевірки ним виконання постачальником договірних умов і лише при наявності достатніх коштів на рахунку платника (або в межах наданого банківського кредиту). Якщо умови договору були порушені, то платник має право відмовитися від оплати розрахункових документів, при цьому постачальника повідомляє в терміни та у порядку, непередбачені договором. Цей принцип відображає основну роль споживача (покупця) в системі ринкових відносин.

6. Постачальники і покупці (споживачі) самостійно без участі банківських установ вільно обирають форми безготівкових розрахунків і способи платежу, а також контролюють виконання зобов'язань щодо своєчасності розрахунків. При затримці платежів платник повинен в обов'язковому порядку сплатити пеню у розмірі законодавчо встановлених (або закріплених в угодах сторін) процентів від суми простроченого платежу на користь одержувача коштів за кожний день прострочення.

7. Розрахунки між суб'єктами підприємницької діяльності можуть здійснюватись готівкою. При цьому постачальник-отримувач коштів повинен суму отриманої готівки провести через касову книгу і повернути її в повному обсязі на свій рахунок у банк. Використання готівки, пов'язане з виплатою заробітної плати, премій, винагород, матеріальної допомоги, дивідендів, проводиться тільки через її отримання з кас банків.

Нормальне функціонування економіки важко уявити без системи розрахунків між суб'єктами господарської діяльності, забезпечення надійності та своєчасності платежів. У розрахунках і платежах, які здійснюються установами банків, відображаються практично всі види економічних відносин у суспільстві. І все це неможливо без розрахунків між банками. Для забезпечення міжбанківських розрахунків створюються спеціальні платіжні системи. Платіжні системи міжбанківських розрахунків різних країн організовані по-різному, і у світі не існує

єдиної платіжної моделі, однак є загальні принципи і характеристики, які визначають функціонування національних платіжних систем.

Україна вивчивши кращий світовий досвід та запровадивши найсучасніші комп'ютерні технології створила досить оперативну, ефективну й надійну систему міжбанківських розрахунків - Систему електронних платежів (СЕП), що відповідає світовим стандартам.

Основними завданнями системи є:

- задоволення потреб економіки, яка реформується і розвивається;
- удосконалення кредитно-монетарної політики, яку проводить НБУ, завдяки отриманню оперативної та точної інформації про переміщення грошових коштів і стан кореспондентських рахунків;
- виконання міжбанківського етапу всіх видів безготівкових розрахунків;
- мінімізація часу на виконання міжбанківських розрахунків та на обіг грошових коштів;
- високий рівень безпеки міжбанківських розрахунків;
- надання широкого спектру послуг для користувачів;
- високий рівень внутрішнього бухгалтерського обліку та контролю;
- мінімізація вартості банківського посередництва шляхом оптимізації платіжних засобів і раціоналізації систем.

Оскільки СЕП дозволила практично уникнути затримки платежів на міжбанківському рівні, для комерційних банків та їх клієнтів стало доцільним використання систем «клієнт – банк» для розрахунків між клієнтом банку та банком в електронній формі.

З 1 січня 1998 року Система електронних платежів НБУ почала працювати в оновленому режимі. У рамках спільної програми Світового банку і Міжнародного валютного фонду з оцінки фінансового сектору України СЕП було визначено як системно важливу платіжну систему країни.

Враховуючи світові тенденції розвитку платіжних систем, наприкінці 2006 року НБУ впровадив у промислову експлуатацію СЕП нового покоління, яка заснована на сучасних програмно-технічних і технологічних рішеннях, Windows-платформі та сучасній промисловій системі управління базами даних. Окрім того, ця система забезпечує можливість виконувати міжбанківський переказ у 2-х режимах: файлового та режимі реального часу.

У файловому режимі обмін міжбанківськими електронними розрахунковими документами здійснюється шляхом приймання-передавання документів, сформованих у файл. Тривалість технологічного циклу становить 15–20 хвилин. У режимі реального часу кошти зараховуються на рахунок отримувача негайно, у момент надходження платежу від відправника до СЕП. Саме в цьому головна ознака платіжних систем класу RTGS згідно з міжнародною класифікацією.

Слід зазначити, учасники СЕП успішно здійснили перехід до СЕП нового покоління. Через СЕП здійснюється понад 98% міжбанківських переказів у національній валюті в межах України.

Можна, без перебільшень, зробити висновок: впровадження СЕП підняло банківську індустрію України на якісно новий рівень і у цілому відповідає світовим стандартам у цій галузі банківської справи.

Так, безготівкові розрахунки відіграють важливе значення у прискоренні обороту коштів, скороченні готівки, необхідної для обігу. Завдяки безготівковим розрахункам здійснюється концентрація грошових ресурсів в банках, а тимчасово вільні кошти є одним із джерел кредитування. Широке застосування безготівкової форми дозволяє визначити розміри емісії та вилучення готівки із обігу.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що безготівкова форма розрахунків - це основна форма здійснення платежів в сфері господарювання, яка здійснюється через банківські установи шляхом перерахування належних сум по банківських рахунках або шляхом заліку взаємних зобов'язань та грошових претензій. Основна задача безготівкових розрахунків полягає в протидії розвитку тіньової економіки та покращенні економічного стану суб'єктів господарювання.